

# Το φαινόμενο της κακοποίησης και παραμέλησης των ηλικιωμένων

Όλγα Βελέντζα

Νοσηλεύτρια, Ψυχιατρική Νοσηλευτική Ειδικότητα,  
MSc Περιβάλλον και Υγεία, Ψυχιατρικό τμήμα, Αιγινήτειο Νοσοκομείο, Αθήνα

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ.** Τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο της κακοποίησης και αμέλειας κατά της ευάλωτης ομάδας των ηλικιωμένων αποτελεί μείζον κοινωνικό πρόβλημα, τόσο σε Ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο. Το μέγεθος και η φύση του προβλήματος παραμένουν άγνωστα ενώ η ταχεία γήρανση του πληθυσμού οδηγεί σε όξυνση του φαινομένου.

**ΣΚΟΠΟΣ.** Να καταγραφούν το μέγεθος και οι μορφές κακοποίησης των ηλικιωμένων και να διερευνηθούν οι παράγοντες που οδηγούν στην κακοποίηση και οι επιπτώσεις που επιφέρουν στην υγεία και την ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων.

**ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.** Έγινε ανασκόπηση σχετικής Ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας στις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων Google Scholar, Scopus, Cochrane Library και Medline για τη χρονική περίοδο 1998 - 2013.

**ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.** Η συχνότητα της εμφάνισης κακοποίησης των ηλικιωμένων κυμαίνεται μεταξύ 2,6% έως 18,4%, ενώ σύμφωνα με προβλέψεις των Ηνωμένων Εθνών το ποσοστό αυτό θα αυξηθεί σε 21,4% έως το 2050. Η επίπτωση του φαινομένου έχει μελετηθεί σε λίγες χώρες και έχει υψηλή θνητότητα. Αναφορικά με την Ελλάδα, τα στοιχεία είναι ελλιπή και η κοινωνική πολιτική ανεπαρκής. Δεν υπάρχει μεταξύ των χωρών ένας ενιαίος ορισμός, ενώ τα θύματα συχνά δεν μαρτυρούν ή δεν είναι σε θέση να δώσουν πληροφορίες.

**ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.** Απαιτείται λεπτομερής καταγραφή, ένας ενιαίος και σαφής ορισμός μεταξύ των κρατών ώστε να οργανωθούν παρεμβάσεις αξιολόγησης και ελέγχου των ιδρυμάτων, υποστήριξη και ενίσχυση των δεξιοτήτων των φροντιστών, όπως και προγράμματα συμβουλευτικής σε επίπεδο οικογένειας.

**ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:** Κακοποίηση ηλικιωμένων, παραμέληση, μορφές κακοποίησης ηλικιωμένων, ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων



Παραπομπή

Ο. Βελέντζα. Το φαινόμενο της κακοποίησης και παραμέλησης των ηλικιωμένων. Επιστημονικά Χρονικά 2015; 20(3): 247 - 255

Συγγραφέας επικοινωνίας: Όλγα Βελέντζα, E-mail: olyvelen@gmail.com

### Εισαγωγή

Η κακοποίηση είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα και συνάμα ιδιαίτερα δύσκολο στην προσέγγισή του.

Η κακοποίηση των ηλικιωμένων εμφανίστηκε σαν ζήτημα τα τελευταία χρόνια του 20ου αιώνα, που παρέμενε κρυφό από την κοινή γνώμη, αλλά αναφερόταν σε βιβλιογραφίες, όπως η παιδική και η γυναικεία κακοποίηση, οι οποίες ήταν οι πρώτες που εμφανιστήκαν. Και οι δύο τύποι κακοποίησης ήταν ζητήματα ενδοοικογενειακής βίας.

Η κακομεταχείριση των ηλικιωμένων αποδόθηκε ως «κακοποίηση των ηλικιωμένων» και πρωτοεμφανίστηκε σε Βρετανικά επιστημονικά περιοδικά το 1975 με τον όρο «πολιορκία της γιαγιάς». Οι συγκεκριμένες αναφορές προβλήθηκαν αμέσως ως κοινωνικοπολιτική υπόθεση και απευθείας οδηγήθηκε σε νομοθετική ρύθμιση. [1]

Το Αμερικάνικο Κογκρέσο πρώτα αντιλήφθηκε πλήρως το πρόβλημα της κακοποίησης των ηλικιωμένων και έπειτα ακολούθησαν ερευνητές και θεραπευτές. Στα τέλη του 20ου αιώνα, επιστημονικές έρευνες και κυβερνητικές δράσεις, είχαν αναφορές για το ζήτημα της κακοποίησης των ηλικιωμένων, το οποίο εντοπίστηκε σε ανεπτυγμένες κυρίως χώρες. [2]

Οι ορισμοί που έχουν προταθεί για τη κακοποίηση των ηλικιωμένων διαφέρουν μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, των διαφορετικών πολιτισμών και των επιστημονικών κλάδων. Ο πιο πλήρης ορισμός που αναφέρεται από τους ειδικούς, ήταν ο ορισμός που αναπτύχθηκε από τη Δράση για την Κακοποίηση των Ηλικιωμένων το 1995 και που εγκρίθηκε στη συνέχεια, από τον Π.Ο.Υ. (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας) και την Ι.Ν.Ρ.Ε.Α. (International Network for the Prevention of Elder Abuse) το 2002. [3, 31]

Ως κακοποίηση ορίζεται, μια μεμονωμένη ή επαναλαμβανόμενη δράση η οποία προκύπτει σε οποιαδήποτε σχέση στην οποία υπάρχει μια σχέση εμπιστοσύνης και η οποία δράση προξενεί βλάβη ή ενόχληση σε ένα ηλικιωμένο άτομο. Για περισσότερες από δυο δεκαετίες, το ζήτημα της κακοποίησης των ηλικιωμένων ατόμων λαμβάνει διαρκώς μεγαλύτερη προσοχή στα πλαίσια της έρευνας, της πολιτικής και των πρακτικών.

Ωστόσο, υπογραμμίστηκε το γεγονός ότι ο ορισμός δεν είναι ολοκληρωμένος, δεδομένου ότι συνεπάγεται την προσδοκία εμπιστοσύνης ή την ύπαρξη σχέσης μεταξύ του θύματος και του θύτη. Κατά συνέπεια, αποκλείονται οι μορφές κακοποίησης όπου οι δύο αυτοί δείκτες δεν υπάρχουν, όπως είναι η οικονομική και η υλική κακοποίηση από

ένα ξένο ή μια εταιρεία (για παράδειγμα, η εξαπάτηση ενός ηλικιωμένου ατόμου ώστε να εγγραφεί σε κάποιο είδος υπηρεσίας, η οποία όμως, δεν έχει καμία χρησιμότητα για εκείνον).

Επίσης, οι λέξεις «κακοποίηση ηλικιωμένων» ίσως είναι πολύ σκληρές για να οδηγήσουν σε μια ευρεία αποδοχή, και τα θύματα, οι δράστες και οι μάρτυρες μπορεί να μην αναγνωρίσουν ή αποδεχτούν τον όρο, κυρίως όταν η κακοποίηση είναι ακούσια. (Action on Elder Abuse, 1995).

Οι ηλικιωμένοι μπορεί να κακοποιηθούν στο σπίτι, από μέλη της οικογένειας, από τους συζύγους τους, από φίλους, από τους φροντιστές τους ή από το οικιακό προσωπικό ή από το επαγγελματικό προσωπικό ή από επισκέπτες, οι οποίοι μπορεί να διαπράξουν κακοποίηση σε ιδρυματικό περιβάλλον όπως π.χ. σε γηροκομεία ή οίκους ευγηρίας είτε σε νοσοκομεία. [4]

### Μορφές κακοποίησης ηλικιωμένων ατόμων

Η κακοποίηση, κακομεταχείριση ή εκμετάλλευση ηλικιωμένου περιλαμβάνει, οποιαδήποτε ενσυνείδητη, σκόπιμη ή αμελή ενέργεια που προκαλεί βλάβη ή σοβαρό κίνδυνο πρόκλησης βλάβης σε ένα ηλικιωμένο άτομο στον σωματικό, ψυχικό, συναισθηματικό ή οικονομικό τομέα. [5]

Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση του φαινομένου της κακοποίησης των ηλικιωμένων είναι:

- Η διανοητική τους ικανότητα.
- Η σωματική τους υγεία.
- Η συναισθηματική κατάσταση του φροντιστή τους η οποία μπορεί να έχει μεγάλο αντίκτυπο στην ποιότητα της φροντίδας που είναι σε θέση να παρέχει.
- Η έλλειψη γνώσεων όσον αφορά την κατάλληλη υγειονομική περίθαλψη ή η άγνοια μπορεί επίσης να προκαλέσει πηγή παραμέλησης ή εγκατάλειψης και κατά συνέπεια παράγοντα ο οποίος συντελεί στην κακοποίηση των ηλικιωμένων. [8]

### Παράγοντες που αυξάνουν τον κίνδυνο για κακοποίηση ηλικιωμένων

Οι περισσότερες εργασίες πάνω στο θέμα της κακοποίησης των ηλικιωμένων είχαν περιορισμένα στοιχεία. Ψάχνοντας εξηγήσεις για την κακοποίηση των ηλικιωμένων, οι ερευνητές μελέτησαν βιβλιογραφίες των πεδίων της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας, της γεροντολογίας, αλλά και μελέτες ενδοοικογενειακής βίας.

Για την διευκόλυνση της πολυπλοκότητας της κακοποίη-

**Πίνακας 1. Μορφές κακοποίησης των ηλικιωμένων [6,7]**

Η κακοποίηση των ηλικιωμένων περιλαμβάνει ευρύ φάσμα κακόβουλων ενεργειών όπως:

Σωματική κακοποίηση:	Χρήση βίας για σκοπούς απειλής ή πρόκλησης πόνου, τραύματος ενός ευάλωτου ηλικιωμένου ατόμου.
Συναισθηματική βία:	Λεκτικές επιθέσεις, απειλές, απόρριψη, απομόνωση ή υποτιμητική συμπεριφορά που προκαλούν ή θα μπορούσαν να προκαλέσουν ψυχικό πόνο, αγωνία ή καταπόνηση σε έναν ηλικιωμένο.
Σεξουαλική κακοποίηση:	Σεξουαλική επαφή που επιβάλλεται με βία, παραπλανητικά, κατόπιν απειλής ή με διαφορετικό τρόπο εξαναγκασμού σε άλλο άτομο περιλαμβανομένου και οποιουδήποτε ατόμου που δεν είναι σε θέση να δώσει την συγκατάθεσή του.
Εκμετάλλευση:	Κλοπή, απάτη, κατάχρηση ή αμέλεια από υπεύθυνο άτομο και ανάρμοστη χρήση επιρροής για επίτευξη ελέγχου επί των χρημάτων ή της περιουσίας του ηλικιωμένου.
Αμέλεια:	Η αποτυχία ή η άρνηση ατόμου που έχει την ευθύνη της φροντίδας ευάλωτου ηλικιωμένου για να του παρέχει ασφάλεια και εκπλήρωση των σωματικών και αισθηματικών του αναγκών.
Εγκατάλειψη:	Η εγκατάλειψη ευπαθούς, αδύναμου και ευάλωτου ηλικιωμένου από οποιονδήποτε έχει το καθήκον της φροντίδας του.
Ανεπάρκεια κατανόησης:	Η αδυναμία αντίληψης από κάποιον που φροντίζει ένα ηλικιωμένο άτομο, ότι οι συνέπειες των δικών του ενεργειών ή της απραξίας του, οδηγούν ή είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε βλάβες ή σε διακινδύνευσή του.
Παραμέληση:	Η άρνηση ή η παράλειψη για εκπλήρωση των καθηκόντων των φροντιστών. Ενδέχεται όμως αυτή η πράξη να μην είναι σκόπιμη ή αισθητή για την επιβολή σωματικής ή ψυχολογικής καταπόνησης του ηλικιωμένου.

σης των ηλικιωμένων και τους παράγοντες που συνδέονται με αυτή, οι ερευνητές στράφηκαν στην οικολογική θεωρία, η οποία πρώτη απευθύνθηκε στην μελέτη της παιδικής κακοποίησης και στην παραμέληση και αργότερα απευθύνθηκε στην κακοποίηση των ηλικιωμένων. [9]

Το οικολογικό μοντέλο συμφωνεί με μια ενσωματωμένη ιεραρχία των τεσσάρων επιπέδων του περιβάλλοντος:

- Το προσωπικό.
- Των σχέσεων/ αλληλεπιδράσεων.
- Της κοινότητας και
- Της κοινωνίας.

#### **A). Προσωπικοί παράγοντες**

Πρόσφατες έρευνες για την ενδοοικογενειακή βία έδειξαν ότι οι θύτες, οι οποίοι είναι φυσικά επιθετικοί είναι πιο πιθανό να πάσχουν από διαταραχή προσωπικότητας και να συνδέονται με προβλήματα αλκοολισμού, σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Παρεμφερείς έρευνες περιορίστηκαν

στην βία κατά των ηλικιωμένων και τα στοιχεία έδειξαν ότι οι επιτιθέμενοι είναι πιθανό να έχουν διαταραγμένη διανοητική υγεία και ουσιαστικά προβλήματα κακομεταχείρισης σε σχέση με τα οικογενειακά μέλη ή τους φροντιστές, οι οποίοι δεν είναι επιθετικοί ή αλλιώς διαταραγμένοι.

Γνωστικές και σωματικές βλάβες των κακοποιημένων ηλικιωμένων αναγνωρίστηκαν σε μελέτες που αφορούσαν τους παράγοντες κινδύνου για την κακοποίηση των ηλικιωμένων. Ωστόσο, νεότερη έρευνα βασισμένη σε ποικιλία περιπτώσεων από αρχαία κοινωνικής υπηρεσίας, αποκάλυψε ότι οι ηλικιωμένοι που είχαν υποστεί κακομεταχείριση, δεν ήταν περισσότερο καταβεβλημένοι από αυτούς που δεν είχαν υποστεί κακομεταχείριση, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις λεκτικής και σωματικής κακοποίησης.

Το φύλο προτάθηκε από κάποιους ως καθοριστικός παράγοντας για την κακοποίηση των ηλικιωμένων, πιστεύοντας πως οι ηλικιωμένες γυναίκες αντιμετώπιζαν κατάθλιψη και οικονομικά προβλήματα σε όλη την διάρκεια της ζωής τους.

Εντούτοις, σε μελέτες βασισμένες στην κοινότητα, εμφανίζεται ότι οι ηλικιωμένοι είναι σε κίνδυνο για κακομεταχείριση από τις ίδιες τις συζύγους τους, τα ενήλικα παιδιά και άλλους συγγενείς σε ίδιες αναλογίες με τις γυναίκες ηλικιωμένες.

Ως παράγοντας κινδύνου θεωρείται και η ηλικία, όπου όσο μεγαλώνει το άτομο τόσο αυξάνει ο κίνδυνος για κακοποίηση. Όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο πιο ευάλωτος και αδύναμος νοιώθει ο ηλικιωμένος, με αποτέλεσμα να γίνεται εύκολο θύμα κακοποίησης.

Σε έρευνα που διεξήχθη στο Ηνωμένο Βασίλειο, όσον αφορά στην ηλικία του θύτη, αναφέρεται ότι όσο νεότερη είναι η ηλικία τόσο αυξάνεται ο κίνδυνος για οικονομική κυρίως κακοποίηση. [4,10]

### **Β). Παράγοντες σχέσεων/ αλληλεπιδράσεων**

Στις πρώιμες θεωρητικές προσεγγίσεις τα επίπεδο της πίεσης των φροντιστών, φαινόταν ως παράγοντας κινδύνου, ο οποίος συνέδεε την κακομεταχείριση των ηλικιωμένων με την φροντίδα ενός ηλικιωμένου συγγενή.

Ενώ η κοινή λογική για την κακοποίηση περιγράφει ένα εξαρτημένο θύμα και έναν υπερφορτισμένο φροντιστή, υπάρχει μια βασική απόδειξη ότι κανένας από αυτούς τους παράγοντες δεν είναι κατάλληλοι να εξηγήσουν τις περιπτώσεις κακοποίησης.

Οστόσο, οι ερευνητές δεν αρνούνται την συνιστώσα του άγχους και της πίεσης, και τείνουν τώρα να επαναπροσδιοριστούν σε ένα ευρύτερο φάσμα, στο οποίο η ποιότητα της συνολικής σχέσης / αλληλεπίδρασης είναι ένας αιτιολογικός παράγοντας.

Δουλεύοντας με ασθενείς με σχιζοφρένεια, έχει αναφερθεί ότι οι επιθετικές δράσεις που εκτελούνται από τον εξυπηρετούμενο, λειτουργούν ως «προκλήσεις έκρηξης» για αμοιβαία / ανταποδοτική χρήση βίας από τον φροντιστή.

Αυτό, μπορεί να προκύπτει από το γεγονός ότι η βία είναι αποτέλεσμα αλληλεπιδράσεων, διαφόρων παραγόντων, περιλαμβάνουν άγχος, πίεση, την σχέση μεταξύ του φροντιστή και του εξυπηρετούμενου, την ύπαρξη διασπαστικής συμπεριφοράς και επιθετικότητας από τον εξυπηρετούμενο, ακόμα και την αποθάρρυνση του φροντιστή. [11, 23]

Σε πολλές περιπτώσεις, οι θύτες είναι οικονομικά εξαρτημένοι από το θύμα όσον αφορά την διαμονή τους, την συντήρησή τους, την μεταφορά και άλλες δαπάνες.

Σε άλλες περιπτώσεις οι θύτες είναι άμεσα εξαρτημένοι από τα θύματα τους, από συγγενική ή συναισθηματική ανοχή. Συμβαίνει ωστόσο να υπάρχει αμοιβαία εξάρτηση μετα-

ξύ του θύματος και του θύτη όπου είναι φανερό και οδηγεί στην αναγνώριση του συμπλέγματος της αλληλεξάρτησης μεταξύ των δυο μερών.

Σε μερικές οικογένειες, η βία είναι μια καθημερινότητα και γίνεται τρόπος συμπεριφοράς. Τα οικογενειακά μέλη μαθαίνουν να είναι βίαια είτε βιώνοντας την κακοποίηση είτε ως μάρτυρες. Τα άτομα που έχουν μάθει να δρουν επιθετικά είναι πιθανό να επαναλαμβάνουν αυτή την μορφή συμπεριφοράς στις δικές τους οικογένειες.

Αυτή η μορφή συμπεριφοράς είναι γνωστή ως ο κύκλος της βίας. [12]

### **Γ). Πολιτιστικοί και Κοινωνικοοικονομικοί Παράγοντες**

Η κοινωνική απομόνωση μπορεί να είναι ένας σημαντικός παράγοντας κινδύνου, για ένα ηλικιωμένο άτομο που μπορεί να υποφέρει από κακομεταχείριση. Πολλοί ηλικιωμένοι είναι απομονωμένοι εξαιτίας σωματικών και ψυχικών δυσκολιών ή από απώλεια φίλων ή άλλων οικογενειακών μελών.

Οι πολιτιστικοί και κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες κινδύνου οι οποίοι μπορεί να επηρεάσουν την κακοποίηση των ηλικιωμένων συμπεριλαμβάνουν:

- Την απεικόνιση του ηλικιωμένου ως αδύναμο, ευπαθή και εξαρτημένο.
- Την διάβρωση των δεσμών μεταξύ των γενεών μιας οικογένειας.
- Την αλλαγή της δομής των βασικών δικτύων στήριξης για τους ηλικιωμένους.
- Την αλλαγή της κληρονομιάς και των δικαιωμάτων της γης επηρεάζοντας την διανομή της εξουσίας και των υλικών αγαθών μεταξύ των οικογενειών.
- Την μετανάστευση των νέων ζευγαριών σε άλλες περιοχές αφήνοντας τους ηλικιωμένους γονείς μόνους, σε κοινωνίες στις οποίες οι ηλικιωμένοι άνθρωποι ήταν παραδοσιακά στην φροντίδα των απογόνων τους.

Κατανοώντας ποιοι παράγοντες σχετίζονται με την κακοποίηση των ηλικιωμένων είναι ένα βασικό βήμα για την δημόσια υγεία, προσεγγίζοντας την πρόληψή της. Κανένας μεμονωμένος παράγοντας δεν μπορεί να εξηγήσει γιατί κάποιο άτομο συμπεριφέρεται βίαια προς τους άλλους ή γιατί η κακοποίηση των ηλικιωμένων είναι πιο διαδεδομένη σε μερικές κοινότητες από άλλες.

Η κακοποίηση των ηλικιωμένων είναι αποτέλεσμα ενός συνόλου αλληλεπιδράσεων από ατομικούς, περιβαλλοντικούς και οικονομικούς παράγοντες.

**Πίνακας 2. Θεωρητικές προσεγγίσεις για την κακοποίηση**

Θεωρία της σχετικότητας: (situational theory)	Ισχυρίζεται ότι ένας εξαντλημένος και αγχωμένος φροντιστής ή οικογενειακός βοηθός, δημιουργεί συνθήκες για άσκηση κακοποίησης.
Θεωρία της σχετικότητας: (situational theory)	Απευθύνεται στην αμοιβαιότητα της εμπιστοσύνης μεταξύ του κακοποιημένου και του θύτη. Υποδηλώνει ότι η κακοποίηση συμβαίνει μέσα σε ένα πλαίσιο εργασίας τακτικών και αποκρίσεων στην οικογενειακή ζωή.
Φεμινιστική θεωρία: (feminist theory)	Είναι βασισμένη στις θεωρίες της ενδοοικογενειακής βίας, τονίζοντας την έλλειψη ισορροπίας της εξουσίας, μέσα στις σχέσεις και πως ο άντρας χρησιμοποιεί την βία ως μέσο επίδειξης της δύναμής του.
Πολιτικοοικονομικές θεωρίες: (political economic theories)	Κριτικάρουν την έμφαση στις προσωπικές θεωρίες, (individualistic theories), αξιώνοντας ότι οι δυναμικές διάρθρωσης της κοινωνίας και τα όρια μεταξύ του ηλικιωμένου και της κοινωνίας, έχουν δημιουργήσει συνθήκες που οδηγούν στην σύγκρουση και την βία.
Ενδοπροσωπική θεωρία: (intro - individual dynamics psychopathology)	Ισχυρίζεται ότι υπάρχει μια συσχέτιση μεταξύ μιας ψυχολογικής ή συναισθηματικής διαταραχής μεταξύ του θύτη και της κακοποίησης.
Μεταβίβαση μεταξύ γενεών ή θεωρία κοινωνικής μάθησης: (intergenerational transmission or social learning theory)	Εκφράζει ότι η συμπεριφορά ενός ενήλικα, έχει σχέση με την συμπεριφορά που είχε αποκτήσει μαθαίνοντας στην παιδική του ηλικία, για αυτό τον λόγο επανέρχεται με την ίδια μορφή και στην ενηλικιότητά του.

Οι ηλικιωμένοι με αδύνατο κοινωνικό δίκτυο είναι πιο πιθανό να αναφέρουν περιπτώσεις κακομεταχείρισης σε σύγκριση με άλλους που έχουν πιο δυνατό. [13,14]

### Οι συνέπειες του φαινομένου

Μια σχέση κακοποίησης, οποιασδήποτε μορφής, σχετίζεται με αυξημένο κίνδυνο για μακροχρόνια ψυχολογικά προβλήματα.

Οι άμεσες σωματικές συνέπειες περιλαμβάνουν επιθετικούς τραυματισμούς, από μώλωπες ως σπασμένα οστά και εγκεφαλικές βλάβες, από ανεπαρκή διατροφή ως αφυδάτωση, από διαταραχές ύπνου ως ευπάθεια σε νέες ασθένειες, ακόμη και συνεχείς σωματικούς πόνους.

Η κακοποίηση των ηλικιωμένων εμπλέκεται στην πρόωγη θνησιμότητα, η οποία μπορεί όχι μόνο να προκληθεί από ευπάθεια ή αδυναμία, αλλά και από άλλες συνθήκες οι οποίες μπορεί να είναι επιπλέον επιβαρυντικές για τον ηλικιωμένο. [15]

Οι ψυχολογικές συνέπειες μπορεί να προκύψουν σοβαρές, με αποτέλεσμα, βιώματα φόβου και θλίψης, θυμού και σύγχυσης αλλά και απομόνωσης του ηλικιωμένου από την οικογένειά και τους φίλους του.

Η έκταση αυτή των συνεπειών περιλαμβάνει και χειρο-

τέρευση της ποιότητας ζωής, δυστυχία και κατάθλιψη, αυξανοντας τον κίνδυνο για την εκδήλωση φοβιών και ανήσυχων αντιδράσεων, ακόμη και ανικανότητα, διαταραχές ύπνου και μετατραυματικό άγχος.

Η μορφή που φαίνεται να έχει τις περισσότερες μακροχρόνιες αρνητικές συνέπειες στην υγεία του θύματος είναι η κατάχρηση της άσκησης δύναμης και ελέγχου.

Τα θύματα βίας πολύ συχνά έχουν εφιάλτες, διαταραχές ύπνου, υπνηλία σε περίεργες στιγμές, σωματικές διαταραχές, κρίσεις άγχους, χρόνιους πονοκεφάλους και κατάθλιψη. [16,17]

Φαινομενικά καμία μεμονωμένη θεωρία δεν μπορεί να εξηγήσει αυτό το πολύπλοκο θέμα της κακοποίησης των ηλικιωμένων όπως και καμία έρευνα δεν έχει ελέγξει την αξιοπιστία του.

Οι θεωρίες της κακοποίησης των ηλικιωμένων και οι μελέτες θα πρέπει να εστιάσουν στην προκατάληψη κατά των ηλικιωμένων, στις διακρίσεις μέσα στην κοινωνία και στην επιρροή που έχουν στο θέμα της κακοποίησης. [20, 21]

### Αποτελέσματα

Το φαινόμενο της κακοποίησης ηλικιωμένων σε όλον τον κόσμο παίρνει μεγάλες διαστάσεις, καθώς εκατοντάδες χι-

λιάδες από αυτούς υφίστανται σωματική βία, απειλούνται, καθυβρίζονται, καταπιέζονται προκειμένου να αλλάξουν τις διαθήκες τους, υφαρπάζονται οι τραπεζικοί τους λογαριασμοί και βιάζονται. [22]

Σύμφωνα με έκθεση του Π.Ο.Υ., η οποία πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2011, κάθε χρόνο σε ποσοστό

- 2,7% (4 εκατομμύρια) του συνόλου των ατόμων άνω των 60 ετών βιώνουν σωματική κακοποίηση.
- Το 19,4% (29 εκατομμύρια) βιώνουν ψυχολογική κακοποίηση.
- το 3,8% (6 εκατομμύρια) βιώνουν οικονομική εκμετάλλευση και τέλος
- το 0,7% (1 εκατομμύριο) βιώνουν σεξουαλική κακοποίηση.

Στην ειδική έκθεση του Ευρωβαρομέτρου (2009), αναφέρεται πως, το 47% των ευρωπαίων θεωρούν ότι η κακή περίθαλψη, η παραμέληση και η κακοποίηση των εξαρτημένων ηλικιωμένων, είναι αρκετά διαδεδομένες καταστάσεις στις χώρες τους.

Όσον αφορά την Ελλάδα υπάρχει μεγάλη έλλειψη δεδομένων για το μέγεθος του προβλήματος.

Έρευνα της ABUEL για την διετία 2008 - 2010 στην Ελλάδα, οι ηλικιωμένοι - θύματα κακοποίησης ήταν 126.111 άτομα. Τα περιστατικά αναλύονται ως εξής:

- 13.2% ψυχολογική κακοποίηση.
- 3.5% σωματική κακοποίηση (4.7% ηλικίας 80 - 84 ετών).
- 3.9% οικονομική εκμετάλλευση (7.9% ηλικίας 80 - 84 ετών).
- 1.5% σεξουαλική κακοποίηση (2.3% γυναίκες).
- 3.1% εγκατάλειψη (8.9% ηλικίας 80 - 84 ετών).
- 1.1% τραυματισμοί.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ), αναφέρει ότι υπάρχουν 600 εκατ. άτομα ηλικίας άνω των 60 ετών και ο αριθμός αυτός αναμένεται να διπλασιαστεί μέχρι το 2025 και να ξαναδιπλασιαστεί ως το 2050.

Εξάλλου, λόγω της δημογραφικής γήρανσης το ποσοστό των ατόμων ηλικίας άνω των 80 ετών στην Ευρώπη αναμένεται να φτάσει το 2050 στο 12%. Η γήρανση του πληθυσμού έχει ως συνέπεια όλο και περισσότεροι άνθρωποι να εξαρτώνται από την φροντίδα συγγενών ή εξειδικευμένου προσωπικού και να είναι ευάλωτοι σε φαινόμενα παραμέλησης ή κακοποίησης.

Σύμφωνα με έρευνα που παρουσίασε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001), οι ηλικιωμένοι είναι θύματα μειωμένης φροντίδας, παραμέλησης και κακοποίησης, ενώ σχεδόν το

ήμισυ των πολιτών της Ε.Ε (47%), θεωρούν το φαινόμενο πολύ διαδεδομένο στη χώρα τους και η πρόκληση θα γίνει ακόμη μεγαλύτερη καθώς η δημογραφική γήρανση πλήττει ήδη την Ευρώπη.

Επίσης, όπως έδειξε πρόσφατα η ευρωπαϊκή έρευνα ABUEL (Abuse of Elderly in Europe, 2011), οι γυναίκες και τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (80 - 84 ετών), είναι οι κοινωνικές ομάδες που πλήττονται περισσότερο από όλες τις μορφές βίας ιδιαίτερα στις χώρες του νότου. Και η βία δεν είναι μόνο σωματική, αλλά διακρίνεται σε ψυχολογική, σωματική κακοποίηση, οικονομική εκμετάλλευση, σεξουαλική κακοποίηση, εγκατάλειψη και περιθωριοποίηση.

Συνέπειες της κακοποίησης/κακομεταχείρισης είναι η παρουσία υψηλών ποσοστών κατάθλιψης, άγχους και έντονης ψυχολογικής πίεσης στα ηλικιωμένα θύματα, οι διαταραχές ύπνου και η αυξημένη χρήση φαρμάκων ή και αλκοόλ και τέλος ο μικρότερος χρόνος ζωής συγκριτικά με τα άτομα που δεν κακοποιούνται.

Η αναγνώριση της κακοποίησης δεν είναι δύσκολη σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα, όταν έχει ασκηθεί σωματική βία, αλλά η κατάσταση περιπλέκεται όταν η κακοποίηση είναι αμυδρή ή όταν δεν έχει άμεση συνέπεια στη ζωή του θύματος. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η οικονομική εκμετάλλευση των ηλικιωμένων, πολύ συχνά χωρίς οι ίδιοι να έχουν γνώση.

Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (WHO) και το Διεθνές Δίκτυο για την πρόληψη της κακοποίησης των ηλικιωμένων (INPEA), έχουν αναγνωρίσει την κακοποίηση των ηλικιωμένων ως ένα σημαντικό παγκόσμιο πρόβλημα.

Σε διεθνές επίπεδο, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, καθώς και οι εργαζόμενοι του τομέα έχουν εκφράσει τις ανησυχίες τους για το πρόβλημα και έχουν ενώσει τις δυνάμεις τους για να κατανοήσουν καλύτερα το φαινόμενο της κακοποίησης των ηλικιωμένων καθώς και των μεθόδων που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της. [23, 24, 25]

### Συζήτηση

Σκοπός αυτής της βιβλιογραφικής ανασκόπησης ήταν να συγκεντρωθούν πληροφορίες σχετικά με το μέγεθος, τα είδη και τις μορφές κακοποίησης των ατόμων της τρίτης ηλικίας. Δυστυχώς αυτοί οι οποίοι κακοποιούν, κακομεταχειρίζονται ή εκμεταλλεύονται ηλικιωμένους δεν είναι εύκολο να εντοπιστούν. Επιπρόσθετα τα θύματά τους μπορεί σωματικά ή πνευματικά να μην είναι ικανά ή να φοβούνται να αναφέρουν αυτά τα οποία υφίστανται.

Όσο απίστευτο και αν φαίνεται, σε πολλές περιπτώσεις αυτοί που κακοποιούν ηλικιωμένους είναι μέλη της οικογένειάς τους. Χρειάζεται εγρήγορση για την ανίχνευση της κακομεταχείρισης και της οποιασδήποτε μορφής βίας σε ηλικιωμένο.

Ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης, η προσεκτική εξέταση και ανάλυση των γεγονότων μπορεί να οδηγήσει στην αναγνώριση του ατόμου ή των ατόμων που ευθύνονται για την όποια μορφή κακοποίησης. [10,19]

Κάθε χρόνο ο αριθμός των ατόμων τρίτης ηλικίας στην ΕΕ, τα οποία υφίστανται κάποια μορφή κακοποίησης ανέρχεται σε εκατοντάδες χιλιάδες ενώ σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, το ποσοστό των ηλικιωμένων που κακοποιούνται κυμαίνεται μεταξύ 4 - 6% του πληθυσμού.

Στην Ελλάδα, παρόλο που το ποσοστό των ηλικιωμένων αγγίζει το 20% του γενικού πληθυσμού, δεν υπάρχουν δημοσιευμένες μελέτες που να εκτιμούν το μέγεθος του προβλήματος της κακοποίησης και εκμετάλλευσης των ηλικιωμένων.

Οι ηλικιωμένοι είναι ευπρόσβλητοι στην κακομεταχείριση στον χώρο τους ή σε άλλο περιβάλλον. Ιδιαίτερα πλησιάζοντας στο τέλος της ζωής τους, παρουσιάζουν αδυναμία και προβλήματα υγείας και αυτό τους καθιστά ευάλωτους καθώς επίσης τους μειώνει την ικανότητα να είναι λειτουργικοί στην καθημερινότητα τους, αυξάνοντας τον βαθμό εξάρτησής τους από άλλα άτομα.

Οι ηλικιωμένοι θα πρέπει να εκτιμώνται σαν σεβαστά μέλη της κοινωνίας τα οποία είναι ικανά λόγω της εμπειρίας των χρόνων να συμβάλλουν θετικά στην κοινωνία.

Παρόλο που τα τελευταία 25 χρόνια το ενδιαφέρον των ακαδημαϊκών, των υπευθύνων χάραξης πολιτικής και των επαγγελματιών στο χώρο της φροντίδας και υποστήριξης ηλικιωμένων έχει αυξηθεί σημαντικά, απαιτείται ακόμα πολύ δουλειά προκειμένου στην πλήρη κατανόηση του φαινομένου και στην ανάπτυξη ενός εμπειριστατωμένου ορισμού για την κακοποίηση ηλικιωμένων. [26, 27]

### Συμπεράσματα

Το πρόβλημα της κακοποίησης των ηλικιωμένων δεν έχει προσδιοριστεί κατάλληλα ακόμα, αλλά εκτιμάται ότι τουλάχιστον 4 εκατομμύρια ηλικιωμένοι έχουν υποστεί κάποιο είδος κακοποίησης μία φορά τον χρόνο, όπως προκύπτει από την έρευνα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας στην Ευρώπη.

Με την γήρανση του πληθυσμού τα ποσοστά δείχνουν ότι η κακοποίηση των ηλικιωμένων αυξάνεται και χρειάζεται να παρθούν μέτρα για να σταματήσει αυτή η ανοδική αύξηση των περιστατικών. (WHO, European report on preventing elder maltreatment, 2011)

Επιπλέον, η πρόληψη της κακοποίησης αποτελεί ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Η κοινωνία έχει καθήκον να προφυλάσσει τα δικαιώματα των ηλικιωμένων, τα οποία διαβρώνονται από την προκατάληψη κατά των ηλικιωμένων, οδηγώντας σε αρνητικές κοινωνικές συμπεριφορές και σε στερεότυπα. (European Union, 2009).

Το φαινόμενο αυτό επηρεάζει την υγεία των ηλικιωμένων και πνευματικά και σωματικά και αν δεν εντοπιστεί οδηγεί σε φτωχότερη ποιότητα ζωής και σε άρνηση επιβίωσης των ηλικιωμένων. Γι' αυτόν τον λόγο αποτελεί σημαντικό πρόβλημα της δημόσιας υγείας. [13, 28]

Η κακοποίηση των ηλικιωμένων αποτελεί παραβίαση του Άρθρου 25 της Ευρωπαϊκής Χάρτας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία αναγνωρίζει και σέβεται τα δικαιώματα των ηλικιωμένων ώστε να ζουν με αξιοπρέπεια και ανεξαρτησία και να συμμετέχουν στην κοινωνική και πολιτισμική ζωή. [29]

### Προτάσεις

Ο καλύτερος τρόπος για την πρόληψη της «κακής περίθαλψης» και της κακοποίησης των ηλικιωμένων είναι η βελτίωση της ποιότητας της περίθαλψης και η υποστήριξη των ατόμων που χρειάζονται φροντίδα και βοήθεια.

Το AGE είναι μια ομάδα εταιρών από 12 χώρες το οποίο αναπτύσσει ένα Ευρωπαϊκό πλαίσιο για την μακροχρόνια φροντίδα που περιλαμβάνει τις Αρχές της ποιότητας καθώς και συστάσεις για την εφαρμογή αυτών των Αρχών, οι οποίες βασίζονται στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων των Ηλικιωμένων ατόμων που χρήζουν μακροχρόνιας φροντίδας και βοήθειας.

Επίσης, προτείνει σε οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, να αναπτύξουν ενημερωτικές εκστρατείες στα θέματα βίας και κακοποίησης των ηλικιωμένων.

Να δημιουργούν ειδικές υποστηρικτικές ομάδες, τηλεφωνικές γραμμές βοήθειας και στέγες που θα προσφέρουν στους ηλικιωμένους νομική και πρακτική στήριξη.

Να παρέχουν πληροφόρηση στους ευάλωτους ηλικιωμένους για τις υπηρεσίες προστασίας και στήριξης που διατίθενται για αυτούς. [30,31] ■

ABSTRACT

## The phenomenon of abuse and ill treatment of the elderly

Olga Velentza

RN, Psychiatric Nursing Specialty, Msc Environment And Health, Psychiatric Department, Eginition Hospital, Athens.

**BACKGROUND.** Over the last years abuse and ill - treatment of the elderly a vulnerable part of our society has become a major social issue both at national and European level. The extend and the nature of this problem remain unknown while the accelerated aging of the population drives this issue at peak.

**AIM.** To record the extend and the different forms of elderly abuse and to investigate the factors that lead to ill - treatment as well as the implications on the health and quality of life of the elderly.

**METHODOLOGY.** Review of relevant Greek and international publications in the electronic databases Google Scholar, Scopus, Cochrane Library and Medline for the time period 1998 - 2013.

**RESULTS.** The frequency of abuse in the elderly varies between 2,6% up to 18,4% and according to UN forecasting is expected to reach 21,4% by 2050. Studies on this issue has taken place in a small number of countries but alarmingly results in high mortality rate. With regard to Greece relevant data are incomplete and social policy inadequate. Moreover, a standard international definition does not exist and victims frequently are in no position to give adequate information.

**CONCLUSIONS.** A detailed recording as well as an international coherent definition is needed for evaluation and control of elderly houses to be put in place as well as skill enhancement for the care - takers and consulting programs for the families which take care of their elderly.

**KEYWORDS:** Elderly abuse, ill - treatment, quality of the life for the elderly.



Citation

O. Velentza. The phenomenon of abuse and ill treatment of the elderly. *Scientific Chronicles* 2015; 20(3): 247 - 255

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Baker A. A., (1975). Granny battering, *Modern Geriatrics*, 8, 433 - 443
2. Burston G., (1997). Do your elderly patients live in fear of being battered? *Modern Geriatrics*. 37, 469 - 474
3. Lowenstein A., Eisikovits Z., Winterstein T., (2009). Is elder abuse and neglect a social phenomenon? Data from the first national prevalence survey in Israel, *journal of Elder Abuse and Neglect*
4. Action on Elder Abuse (AEA), (1995). *Bulleting*, Astral House, London.
5. Acierno R., Hernandez M. A., Amstrdter A.B., Resnick H. S., Steve K., Muzzy W., (2003) Prevalence and correlates of emotional, physical, sexual, neglectful and financial abuse in U.S. The national elder mistreatment study, *American journal of Public Health*
6. Acierno, R., Hernandez, M. A., Amstadter, A. B., Resnick, H. S., Steve, K., Muzzy, W., & Kilpatrick, D. G. (2010). Prevalence and correlates of emotional, physical, sexual, and financial abuse and potential neglect in the United States: the National Elder Mistreatment Study. *American Journal of Public Health*, 100, 292 - 297



7. Podnieks E., (2006). Social inclusion: an interplay of the determinants of healthy - new insights into elder abuse. *Journal of Gerontology and Social Work* 2006. *Journal of Gerontology Series B Psychological Sciences and Social Sciences*
8. Brogden, M., & Nijhar, P. (2000). *Crime, abuse and the elderly*. Cullompton, Willan Publishing. Cartwright, P. S., & Moore, R. (1989). The elderly victim of rape. *Southern Medical Journal*, 82, 988 - 98
9. Gorbien, M. J., & Eisenstein, A. R. (2005). Elder abuse and neglect: An overview. *Clinics in Geriatric Medicine*, 21, 279 - 292
10. Pillemer K. A., Suitor J. J., (1998). Violence and violent feelings: What causes them among family caregivers. *Journal of Gerontology*. 42, 56 - 60
11. Lachs, M. S., Williams, C., O'Brien, S., Hurst, L., & Horwitz, R. (1997) Risk factors for reported elder abuse and neglect: A nine - year observational cohort study. *The Gerontologist*, 37, 469 - 474
12. Lachs, M. S., Williams, C. S., O'Brien, S., Pillemer, K. A., & Charlson, M. E. (1998). The mortality of elder mistreatment. *Journal of the American Medical Association*, 280, 428 - 432. doi: 10.1001/jama.280.5.428
13. Carp R. M., (2000). *Elder abuse in the family: an interdisciplinary model for research*, Springer, New York
14. Naughton C., (2010). *Abuse and neglect of older people in Ireland. Report on the National Study of Elder Abuse and Neglect*. National Centre for the Protection of Older People
15. A.M., Campbell Reay & K. D., Browne. Published online: 09 Jun 2010 *Aging & Mental Health* Publication details, including instructions for authors and subscription information: Risk factor characteristics in carers who physically abuse or neglect their elderly dependants.
16. Daly, J. M., & Jogerst, G. J. (2001). Statute definitions of elder abuse. *Journal of Abuse & Neglect*, 13(4), 39 - 57
17. Leedahl, S. N., & Ferraro, F. R. (2007). Why is elder abuse overlooked? *Media and ageism. Psychology and Education*, 44(1), 1 - 9
18. Iecovich, E., Lankri, M., & Drori, D. (2004). Elder abuse and neglect - A pilot incidence study in Israel. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 16, 45 - 63
19. Αβεντσιάν - Παγοροπούλου Α., (2000), «Η Ψυχολογία της Τρίτης ηλικίας» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000
20. Krug E., (2002). *World report on Violence and Health*. Geneva, World Health Organization.
21. Baddeley, A. D., (1990). *Human Memory: Theory and Practice*. London 1990
22. Ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς για την πρόληψη της κακοποίησης και παραμέλησης των ηλικιωμένων - Ιστορικό, βέλτιστες πρακτικές και προτάσεις *European preventiveiderabuse*. Eu.
23. Τριανταφύλλου Τ., Μεσθεναίου Ε., Προύσκας Κ., Γκόλτσι Π., Κοντούκα Σ., Λουκίσης Α., (2006). Πανελλαδική Έρευνα: «Η Οικογένεια που Φροντίζει Εξαρτημένα Άτομα». Αθήνα 2006
24. Boldy, D., Horner, B., Crouchley, K., & Davey, M. (2005). Addressing elder abuse: Western Australian case study. *Australasian Journal on Ageing*, 24, 3 - 8
25. Etherington K., (2000). When the victim is male. Working with men who were sexually abused in childhood. In H. Kemshall & J. Pritchard (Eds). *Good practice in working with victims of violence*. London: Jessica Kingsley, pp. 20 - 38
26. Department of Health (2000). *No secrets: Guidance on developing and implementing multi - agency policies and procedures to protect vulnerable adults from abuse*. London: Author
27. Brownell, P., & Heiser, D. (2006). Psycho - educational support groups for older women victims of family mistreatment: A pilot study. *Journal of Gerontological Social Work*, 46(3/4), 145 - 160
28. O' Keeffe, M., (2007). *The U.K. study of abuse and neglect of older people*. London, National Centre for Social Research. *Nursing Older People*, 19(8), 24 - 26
29. WHO, *European report on preventing elder maltreatment*, 2001
30. *Action on Elder Abuse*, 1995
31. I.N.P.E.A. (International Network for the Prevention of Elder Abuse) to 2002